

Van ei tot paasei

LEEN DEN BESTEN

Symbolische betekenis

Sommige van de meest bekende dingen kregen in de loop van de tijd een diepe en fascinerende betekenis. Ze gingen functioneren als een soort visuele stenografie, maar dan geladen met emotionele, psychologische en spirituele associaties. Ze gingen een taal spreken vol symboliek. Kunstenaars en ambachtslieden gebruikten die taal om bepaalde ideeën over het menselijk leven en over de natuurlijke en bovennatuurlijke wereld gestalte te geven.

Ook het ei werd opgenomen in het symbolisch repertoire. De verborgen ontwikkeling van een kiem binnen een fragiele eierschaal boeide de mens en deed hem huiveren. Het onzichtbare gebeuren binnen de gesloten eierschaal dat na een mysterieus vastgestelde periode leidde tot geboorte, vulde hem met een diep religieus respect.

Het ei werd het symbool van schepping, van het leven zelf. Het werd een teken van leven, vruchtbaarheid, oneindigheid, herleving van de natuur en vervolgens ook van geluk, gezondheid en voorspoed.

De inwoners van het oude Egypte introduceerden al vroeg het heilige ei in hun kosmogonie (leer van het ontstaan van het heelal). Ze aanbaden de creatieve kracht die het universum uitrustte met levende wonderen. Als symbool van die goddelijke kracht kozen

De mystica Hildegard van Bingen (1098-1179) schreef haar ervaringen op met behulp van een latinist. Het manuscript, ontstaan in scriptorium van de Rupertusberg tussen 1141 en 1151, gaf ze de naam *Scivias* (*Sci vias Dei* = Ken de wegen van God).

Voor Hildegard was het ei een kernbeeld om de groeikracht van de schepping uit te beelden. De kosmos zag ze als eivormig. De vorm van het ei wijst volgens haar op de almachtige God, die niet te vatten is in zijn majesteit, niet te doorvorsen in zijn geheimen, de God die de bron en het doel van de hoop op het herstel van het nieuwe leven. In haar poging om het onderscheid en verband tussen de verschillende elementen in de opbouw van de kosmos te duiden, gebruikte het beeld van de verschillende lagen van een ei met in het midden de dooier (= de aarde).

De buitenste ring van het ei bestaat uit vergulde met rood uitgetekende vlammen. De daaropvolgende ring is zwart. In deze laag zien we bliksemschichten en hagelkorrels. Deze tegenstelling tussen het vurig licht en de zwarte duisternis rond de wereldbol die in het midden van de blauwe sterrenhemel hangt, is voor Hildegard het beeld van het mysterie van het kwaad, dat zich opstelt tussen God en de geschapen mens.

(Zie: Frater Henri Boelaars o.s.b., *Commentaar op de miniaturen in SCIVIAS van Hildegardis van Bingen*, Doetinchem 1984, 28-29).

ze het ei. Omdat het het goddelijke principe van een spontane verwekking bevatte, plaatsten ze het aan het begin van de wording van al wat is. Het ei was de universele kiem, de oorspronkelijke kern die explodeerde onder invloed van een niet geïdentificeerde kracht en deed het universum ontstaan (vgl. de 'big bang' theorie).¹ De priesters van Egypte weigerden (evenals die van de Phoeniciërs en Carthagers na hen) eieren te eten, opdat ze niet de creatieve krachten zouden beledigen door een kiem van leven te vernietigen. Later namen de volgelingen Orfeus (de bij de oude Grieken legendarische dichter uit Tracië) en Pythagoras (Griekse filosoof, circa 580-circa 504 voor Christus) dit over. Mogelijk speelde eenzelfde idee ook mee bij de Berbers die tot in de achttiende eeuw weigerden eieren te eten.

De Egyptische beschaving was niet de enige die het ei als symbool koos. Vrijwel alle oude beschavingen deden het. Zo werd in het oude China verteld, dat er in het universum in het begin slechts duistere chaos heerste. Deze had de vorm van een ei. Het ei vormde de oorsprong van alle leven.

Uit het ei werd Pangu, het eerste levende wezen, geboren. 'Pangu sliep, gevoed en beschermd door het ei. Toen hij na vele jaren wakker werd, was Pangu uitgegroeid tot een reus. Hij rekte zich uit, waardoor het ei uit elkaar spatte. De lichtere, zuivere delen van het ei stegen op en vormden de hemel; de zwaardere en onzuivere delen vielen naar beneden, waar ze de aarde vormden. Dit was de oorsprong van de krachten die *yin* en *yang* worden genoemd. Pangu was bang dat de hemel en de aarde weer samen zouden smelten. Om dat te voorkomen, stuttede hij de hemel met zijn hoofd en hield hij met zijn voeten de aarde tegen. De volgende achttienduizend jaar groeide Pangu drie meter per dag, zodat de hemel en de aarde steeds verder uit elkaar werden gedreven. Uiteindelijk leken zowel de hemel als de aarde te blijven steken op een onderlinge afstand van vijftigduizend kilometer, en Pangu viel uitgeput in slaap om nooit meer wakker te worden. Bij zijn dood werden uit de verschillende delen van zijn lichaam de natuurverschijnselen gevormd. Zijn adem werd de wind en de wolken, zijn stem veranderde in donder en bliksem, zijn linkeroog werd de zon, zijn rechteroog de maan. De vier windrichtingen en de bergen ontstonden uit zijn ledematen en romp, zijn bloed vormde de rivieren en zijn aderen de wegen en paden, zijn vlees werd bomen en aarde, het haar op zijn hoofd werd de sterren aan de hemel, zijn huid en lichaamsharen veranderden in gras en bloemen. Uit zijn tanden en botten ontstonden metalen en stenen, zijn zweet werd dauw en de parasieten op zijn lichaam vormden de verschillende mensenrassen. Zo schiep de reus Pangu het universum.'²

Ook volgens een orfische scheppingsmythe ontstond de wereld uit een ei: de zwartgeveugelde nacht, door de wind het hof gemaakt, baarde een ei waaruit Eros kroop. Een dergelijke gedachte is eveneens te vinden in Polynesische, Japanse, Peruaanse, Indische, Fenicische, Finse en Slavische ontstaansmythen. Het kosmische ei (soms bevrucht door een slang, maar vaker door een reuzenvogel gelegd in de oerzee) zou vorm gegeven hebben aan de chaos. De zon (de gouden dooier) zou uit het ei tevoorschijn zijn gekomen, waarna de schepping van hemel en aarde voltooid was.

Niet alleen de kosmos, ook veel helden en heldinnen zouden hun oorsprong in een mythisch hebben. Zo zou Helena van Troje uit een ei gekomen zijn dat was gelegd door Leda, koningin van Sparta, nadat ze had gepaard met een zwaan (oppergod Zeus in vermomming). Soortgelijke verhalen worden verteld over de oerkoning uit Zuid-Korea en over de zonen van de god Zeus: Castor en Pollux.

De in het ei sluimerende kiemkracht werd met levensenergie geassocieerd. Het speelde dan ook een rol in de magische geneeskunst en in vruchtbaarheidsculten. Het diende ook als toegift in het graf, als sterkend voedsel voor de reis naar het hiernamaals. In het christendom werd het ei geassocieerd met de belofte en hoop van het voorjaar. Het is ei een symbool geworden van het nieuwe, door God gegeven leven dat in Jezus Christus begint. Middeleeuwse theologen hielden het struisvogelei voor het symbool van Christus die door God de Vader is opgewekt uit de dood. De keus voor de struisvogel, een vogel die nauwelijks bekend was bij de Europeanen in die tijd, had een speciale betekenis: de

¹ Victor Houart, *Easter Eggs. A Collector's Guide*, London 1978, 10.

² Ellen van Wolde, *Verhalen over het begin. Genesis 1-11 en andere scheppingsverhalen*, Baarn 1995, 202.

struisvogel is de enige vogel die zijn eieren in het zand begraaft om uitgedroogd te worden door de hitte van de zon. De kerk adopteerde struisvogeleieren als tekenen van een wonder. Ze stelden ze tentoon op Goede Vrijdag en Paaszondag.

Een volksalmanak aan het begin van de twintigste eeuw meldde: 'Een ei is een nieuw steenen graf, hetgeen er in is, schijnt dood maar kan levende uitbreken, 't is het beeld van ons Heeren Verrijzenisse.'

Als zinnebeeld van de door een schaal omsloten heelheid staat het ei ook wel voor de van het begin af aan voorbeschikte schepping. In de alchemistische beeldenwereld is het 'filosofische ei' de later in de 'Steen der Wijzen' veranderende oermaterie, waarin de hele aanleg tot rijping al in de kiem aanwezig is en waarbij de dooier op het verhoopte goud duidt.

Rond het ei bestaan veel gebruiken die op symboliek berusten, zoals het paasei, een voorjaarssymbool als teken van de ontwakende vruchtbare natuur, maar ook in verband met de genoemde gelijkenis van de opstanding. Soms was het ei zowel een teken van rouw als van hoop op een nieuw leven. Zo bestond het eerste gerecht, dat aan joodse rouwenden werd aangeboden als ze van een begrafenis terugkeerden, uit brood en eieren.

Duits porseleinen paasei, begin 19^e eeuw: de godin van de lente en een

Magie

In de volksmagie speelden eieren dikwijls een rol. Zo gebeurde het dat ze met bepaalde rituelen werden begraven. Hun breekbaarheid speelde hierbij een rol: vijandelijke machten zouden zich ervoor hoeden ze kapot te maken en zich terughoudend opstellen. Andere voorbeelden van (bij)geloof: Het zou funest zijn na zonsondergang eieren naar buiten te brengen of te verkopen. Wie van eieren droomde zou een nachtmerrie hebben. Kleine eieren zonder dooier zouden ongeluk brengen. Wie veel gebroken eieren of een zogenaamd windei zag, zou op zijn hoede moeten zijn. Eieren die over stromend water zijn gedragen zouden niet uitkomen. In het vuur geworpen eierdoppen zouden bij de kip een ontstoken achterste veroorzaken. Een in de haard gemetseld ei zou tegen brand en diefstal beschermen, een in de tuin begraven ei tegen koorts en landloperij. Een ketting van eieren bij een babybedje zou boze geesten afleiden. Het laatste ei dat door een bejaarde kip werd gelegd en alle eieren die op Goede Vrijdag in het legnest waren gedeponeerd, zouden magische middelen zijn waarmee men het kippenhok kon beschermen. Heksen en nachtmerries zouden in eierschalen over water kunnen varen.

In het oude Egypte verfde men een valkenei in de kleuren rood en goud en vereerde het als het 'Ei van de Zonnevogel'. Rood en goud symboliseerden licht en vernieuwing. Bij de Egyptische dodencultus werden eieren in het graf gelegd als teken van hoop op nieuw leven. Ook elders bestond een soortelijk gebruik: in oude Griekse graven (in Mycene) werden resten van struisvogeleieren gevonden, in oude Slavische graven resten van ganzeneieren die beschilderd waren met het zonnelymbol, in een sarcofaag in Worms (uit 320 voor Christus) hoendereieren met voorstellingen over leven en dood, en in een terp in Wonseradeel (Friesland) eieren van gebakken klei (gemaakt omstreeks 500 voor Christus).

De Grieken gebruikten eieren als offer voor hun goden en plaatsten die op de altaren van hun tempels. De Perzen verfden eieren rood op het moment dat het voorjaar aanbrak en grote feesten werden georganiseerd. Tot op vandaag worden op het Iraanse platteland

eieren rood of lichtpaars geschilderd op de dag dat het voorjaar begint. Ze markeren het begin van het Iraanse nieuwe jaar.

De Germanen besmeerden vogeleieren met bloed van offerdieren of met het rode sap van planten en offerden deze aan hun vruchtbaarheidsgoden Freya (een godin die men in de gestalte van een vogel vereerde) en Donar in de hoop zo de vruchtbaarheid van zichzelf, hun vee of land te bevorderen.

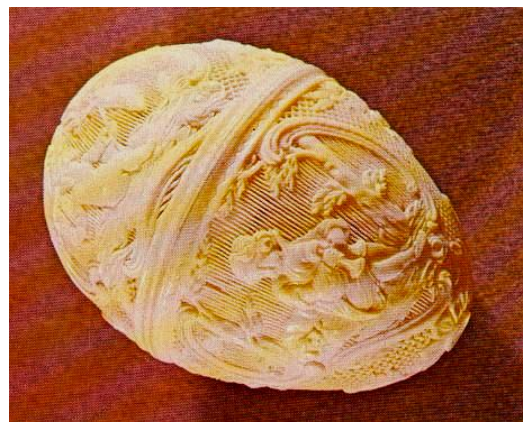
De Romeinen zagen eieren als een symbool van natuurlijke vruchtbaarheid. In Rome werden eieren gebroken om kwade beklagen af te weren en om immuniteit voor verschillende rampen te bewerkstelligen. Jonge Romeinen gebruikten soms eieren bij initiatiespelen. Aan het eind braken ze deze altijd om kwade geesten af te weren.

Volksgebruiken

Rond feestdagen, vooral die feestdagen die iets van de hoop op nieuw leven uitdrukten, zijn allerlei gewoonten en gebruiken gegroeid. Eieren speelden daarin vaak een rol. Ik noem enkele voorbeelden.

Tijdens het joodse Pesachfeest (het feest waarop de bevrijding van de slavernij in Egypte werd herdacht) legde men een hardgekookt ei op een schotel die op Sederavond (de avond van het Pesach waarop men de verhalen van de uittocht uit Egypte vertelt) werd gegeten. Het stond symbool voor de geboorte van een vrij volk.

In het oude Perzië wisselde men rode en goudkleurige eieren uit als Nieuwjaarsgift. In China ontving men rode eieren bij de geboorte van een zoon. In Nederland gaf men geverfde offereieren aan de kerk en vanaf de 5e eeuw schonk men deze ook aan vrienden. Gaf een jongeman een prachtig versierd ei aan zijn geliefde, dan maakte hij duidelijk dat hij haar ten huwelijk vroeg.

Ivoren paasei, 18e eeuw, Musée Dieppe, Frankrijk.

Kroningsei, gemaakt door Fabergé, door tsaar Nicolaas II van Rusland geschonken aan keizerin Alexandra Feodorovna.

De patriarch van de orthodoxe kerk schonk (vanaf de 4e eeuw) elke bezoeker twee rode eieren en een goudkleurig ei als *paasgave*. Aan het achttiende eeuwse Franse hof schonk men elkaar paaseieren van edelmetaal of eieren die beschilderd waren door bekende kunstschilders (onder wie François Boucher, 1703-1770). In Oost-Europa gaven adel en rijke burgers met Pasen elkaar eieren met miniatuur- of iconenschildering. Wie zich niet zo'n duur ei kon veroorloven, kocht op de paasmarkt een ei om het, versierd met een Christusprentje met Pasen in de iconenhoek te hangen. De Russische tsaren schonken beschilderde houten eieren en porceleinen eieren met de letters XB (*Christus Woskresse* = Christus is opgestaan) aan de leden van hun lijfwacht, hun hofbeambten en familie. Wereldbekend werden de met juwelen bezette gouden en zilveren eieren die door de Russische juwelier Peter Carl Fabergé (1846-1920) werden gemaakt voor tsaar Alexander III. Deze kostbare eieren (die nu miljoenen opbrengen) bevatten kostbare snuisterijen of een miniatuurtje (een

koetsje bijvoorbeeld) of ze werden gecombineerd met een uurwerk. Ze dienden als paasgeschenk in de tsarenfamilie. (Via internet zijn alle eieren te bekijken: zie *Mieks Fabergé Eggs, sitemap Fabergé*).

Tot in de zeventiende eeuw was in Holland de *eierdans* een geliefd volksvermaak. Doorgaans werd het in een herberg gevierd. Op de vloer, die met groene bladeren en vroege bloemen was bestrooid, werd met krijt een kring getrokken. In het midden daarvan werden enkele eieren gelegd. De speler danste op blote voeten en met de handen in de zij op één been en moest de eieren een voor een uit de kring hinkelen.

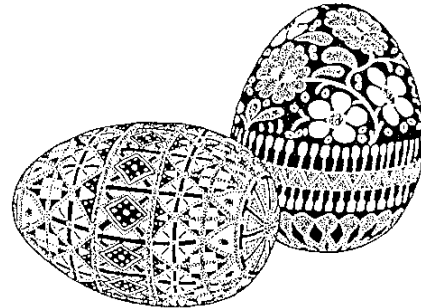
Tot in de negentiende eeuw was op Walcheren het *eiergaren* algemeen. Op Paasmaandag legde men 25 eieren op 12 voet afstand van elkaar. Aan het begin stond een mandje waarin de eiergaarder de eieren een voor een moest leggen. Ondertussen moest de tegenspeler een briefje bij

de herberg halen of met de handen op de rug gebonden een appel happen die in een tobbe dreef. Wie het eerst klaar was, had de prijs gewonnen.

In Gasselte bestond het *eierdorsen*: de bruiloftsgasten trokken naar de huizen van de familieleden van bruid en bruidegom en keken dan in de schuur of de kippen gelegd hadden.

In Helvoort, Haren en Kromvoort bestond de traditie van het *eieren verzamelen*. Jongeren gingen samen met de koster, de vrouw van de schoolmeester en de meid van de pastoor enkele dagen voor Pasen (meestal op Witte Donderdag) in groepen verdeeld alle huizen in het dorp langs. Ze hadden een mand, een stevige stok, boterhammen en pannenkoeken bij zich en zongen:

*Vrouwke, vrouwke, doet uw best.
Haalt de eieren uit de nest
van de witte hennen.
God zal ze kennen.
Van de wit en van de zwat,
Geef van elk henneke wat.
Eén ei is geen ei.
Het tweede ei is een half ei.
Het derde is een ei,
Het vierde is een paasei!*

De eieren (en de centen) die ze kregen, verdeelde de schoolmeester over de kinderen.

In Bruinisse gingen kinderen bij de familie rond om een gekleurd ei. Dit zou door de haan gelegd zijn. In Wemeldinge gingen de kinderen van de boerenknechten bij de boer om paaseieren vragen. Een klein gezin kreeg er zes, een groot huishouden dertien of meer.

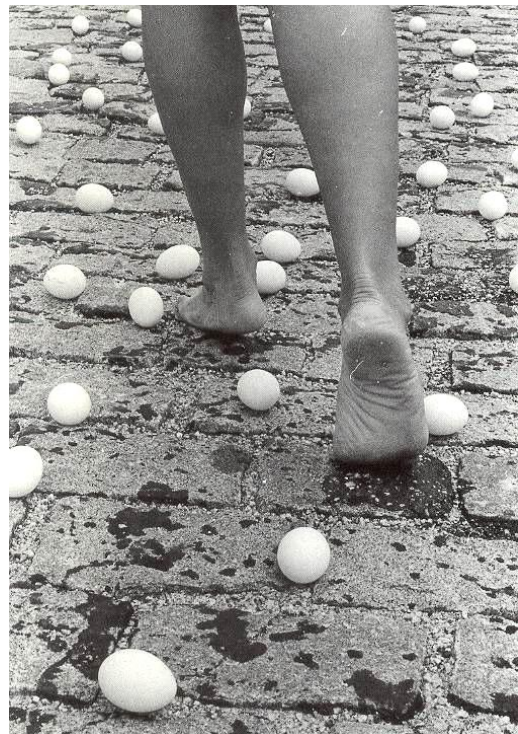
In Nederlands en Vlaams Limburg, Noord- en Zuid-Brabant, Antwerpen en Vlaanderen gingen de misdienaren eieren ophalen, niet alleen voor zichzelf maar ook voor de pastoor en de koster. Als de klokken luidden, hoorde men:

*Bimbambeieren,
De koster lust geen eieren.
Wat lust hij dan?
Spek in de pan
Met een roggeboterham.*

In Groningen bestond het *eiertikken*: kinderen en ook wel ouderen speelden in de paastijd op de oude stadswal, de Eierwal geheten, met gekleurde eieren. Het was de kunst het ei van een medespeler te raken. Winnaar was wie het ei met de hardste schaal bezat. Een soortgelijk gebruik bestond in Winterswijk, Arnhem, Deventer, Wageningen, Tiel, Nunspeet, Lochem (op de Paasberg), Ootmarsum (op de Paaskamp). Niet ieder speelde altijd eerlijk. Zo wordt verteld dat iemand zijn ei uitblies en daarna vulde met gesmolten pek. Zo'n bedrieger mocht zich gelukkig prijzen als hij er met een 'struifdoop' af kwam en niet al te hardhandig van het feestterrein werd verwijderd. 'Wie wil tikken?' was gewoonlijk de inleiding tot het spel. Een uitdaging die al gauw beantwoord werd door iemand die riep: 'Ik tik'. De tegenpartij vroeg daarop: 'Hol of bol?' d.w.z. zullen we tikken met het puntige of ronde uiteinde van het ei? Heel lang duurde het stellig niet of er viel een slachtoffer in de vorm van een gekneusd ei, dat dan aan de raaktikker te beurt viel.

Op Ameland vermaakten kinderen zich op de Paasduin met *eismiten* of *eirollen*. In Lunteren wierp men eieren en vruchten in de paaskolk; de kinderen sprongen dan in de plas.

Op Schiermonnikoog bestond het feest van het *eierkogelen*: op zaterdag voor Pinksteren wierp men tegen de avond elkaar met eieren van allerlei vogels.

Anna-Maria Maiolino (1942), *Entrevidas* (Op de grens van het leven), 1981, installatie: dekzeil, sokkel, bord, 70 à 100 dozijn eieren. Rio de Janeiro, verzameling van de kunstenaars.

Maiolino wijst op het verband tussen haar werk en de tekst *O Ovo* (Het ei) van de dichter Murilo Mandes: 'Lang geleden was ik bang voor het ei. De angst verschaft ons het bewijs van onze identiteit, de angst confronteert ons met de realiteit van onze eigen angst. De angst is het ei van het voorbije avontuur.' (*Setor Microlições de Coisas in Poliedro*).

In *Entrevidas* liggen honderden eieren verspreid over de vloer in een met een dekzeil overdekte ruimte. Een smalle en grillige ruimte tussen de eieren nodigt uit tot een wandeling. Alle aandacht richt zich op de voeten. De wandeling tussen de breekbare eieren wordt met elke stap hachelijker, zoals bij het lopen in een mijnenveld. Terugkeren of verdergaan houden evenveel gevaren in.

Het ei, neergelegd op de grond, doet denken aan een slapende muze of aan het begin van de wereld. Het symbool voor het begin van alle leven verandert dat wat een bedreiging vormt voor zijn bestaan in een inspanning, in een lichamelijke drang tot zelfbehoud. Het onderwerp probeert elke vorm van agressie uit zijn bewegingen te weren en wil niet de rol krijgen van doodsengel. Elke destructieve handeling, elke val betekent het einde van de poëzie.

De ervaring die in *Entrevidas* wordt weerspiegeld is de ruimte tussen het pre-verbale niveau (het ei als metafoor voor het leven vóór de geboorte van het eigenlijke menselijke leven) en het non-verbale niveau (de groeiende angst die zich uit in onzekerheid en onwennigheid).

(Paulo Herkenhoff, 'Maiolino, tussen Pisa en Vlaanderen' in: *Amerika, bruid van de zon*, Antwerpen/Gent 1992).

In Brabant, Limburg en België was de traditie van het *eierzoeken*: men verstopte op Pasen eieren die door kinderen moesten worden gezocht. Gezegd werd dat die echte of vervangende chocolade-eieren waren meegebracht door de klokken die op Witte Donderdag naar Rome waren vertrokken en op de Paaszondag waren teruggekeerd. Het heet nu vaak dat de paashaas ze neergelegd heeft. Het verstoppert van eieren gaat terug op een oud gebruik. Ongeveer 7000 jaar geleden begroeven boeren tijdens een lenteritueel eieren in akkers om deze vruchtbaar te maken.

Poolse paaseieren

Paaseieren, Polen

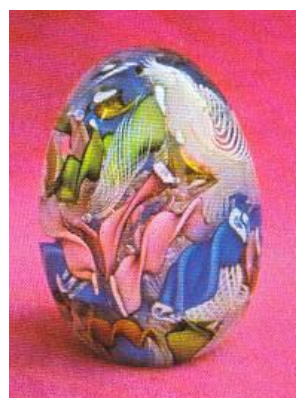

Wijd verbreid is de gewoonte van het *eieren eten*. Vooral in Groningen en Friesland mocht je op Pasen zoveel eieren eten als je op kon. Het paasmaal bestond voornamelijk uit gekookte eieren. Vanouds was het verboden in de vastentijd een ei te nuttigen. Daarop slaat nog het liedje op Palmzondag 'Nog één zondag, dan hebben we een ei!'. De eieren werden gekookt in koffie (bruin), uienschillen (geel), spinazie (groen), lindebloesem (roze), bieten (licht rood) en bosbessen (blauw); de glans werd verhoogd door wrijven met spekzwaard.

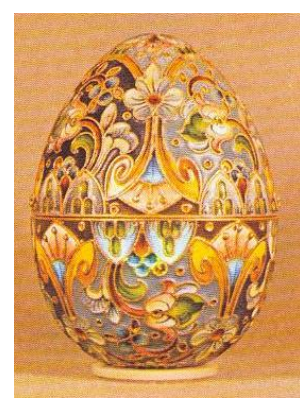
In sommige streken werden met Pasen gekleurde eieren aan een stok met vier dwarslatten gekleurde eieren gehangen. We vinden het nog terug in de gewoonte kleine houten of plastic eieren met linten en paasfiguurtjes in een tak van de krulhazelaar of krulwilg (een zogenaamde *paasboom*) te hangen.

Russische houten eieren die in elkaar passen.

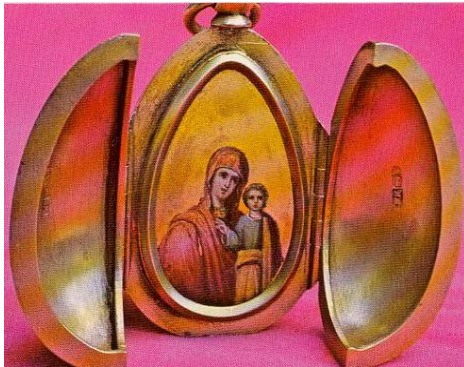
Russisch geëmailleerd ei

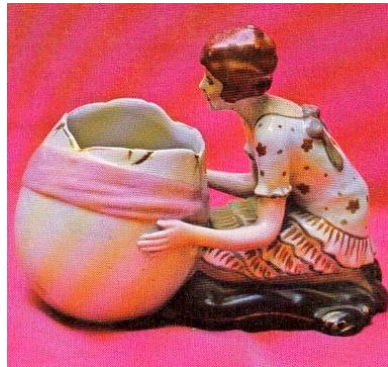
Glazen ei, België, eind 19^e eeuw

Een oud gebruik is het *beschilderen van eieren*. De eerste beschilderde eieren waren, voorzover na te gaan, rood. Veelal duidde die kleur op vruchtbaarheid en afweer van boze geesten. Een legende geeft een andere reden: Maria bracht op Goede Vrijdag een mandje eieren naar Golgotha om de soldaten bij het kruis gunstig te stemmen; deze lieten het mandje onaangeroerd staan; het bloed van Jezus kleurde de eieren.

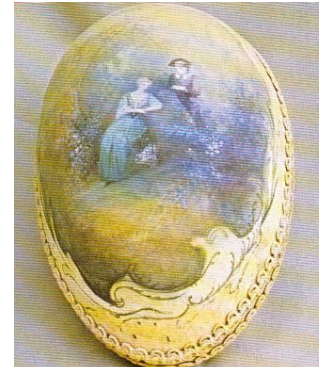
In Nederland gebruikte men niet alleen rood, maar ook andere kleuren. Vaak schilderde men een naam, jaartal, bomen of andere figuren op de eieren. Soms plakte men er een plaatje op van een lam met een vaandel: teken van de overwinning van Christus. In Oost-Europa is het eierschilderen een oude volkskunst.

Russisch paasei met icon, populair in 19^e eeuw.

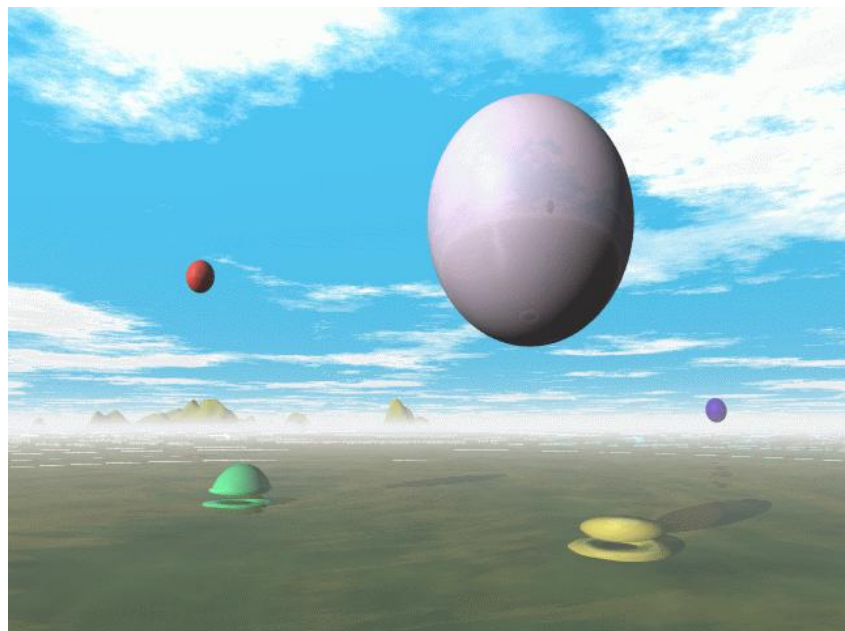
Art Deco ei van porselein.

Paasei, Frankrijk, eind 19^e eeuw.

Recent zijn de pogingen om met een paasei in het *Guinness Book of Records* te komen. In België slaagde men erin in 1987 een paasei te maken met een hoogte van ruim 6 meter. Dit wereldrecord werd in 1992 in Australië verbroken: het nieuwe ei, aan de buitenkant gemaakt van chocola, was ruim 7 meter hoog en woog maar liefst 4760 kilogram.

© Leen den Besten,
Zevenaar, 17 maart 2006,
aangevuld
op 30 maart 2009.

Salvador Dalí (1904-1989), 'Geopolitiek kind slaat de geboorte van de nieuwe mens gade', 1943, olieverf op linnen, 45,5 x 50 cm, Saint Petersburg (Fl), The Salvador Dalí Museum.

Philippe Halsman, Dalí in het ei, 1942, foto naar een idee van Dalí.

Salvador Dalí (1904-1989), 'Allegorie van een Amerikaanse Kerst', 1943, olieverf.